

УДК

ВЛАДИСЛАВ ПАЛІЄНКО, здобувач, Університет
імені Григорія Сковороди в Переяславі, Україна

ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПРАВознавців І ВИКладачів ПРАВА В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ВИМІРІ

VLADYSLAV PALIENKO, recipient, Grigory Skovoroda
University in Pereyaslav, Ukraine

FORMATION OF THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE LEGAL EXPERTS AND LAW TEACHERS IN THE MODERN EDUCATIONAL DIMENSION

У статті обґрунтовано важливість формування фахової компетентності майбутніх правознавців і викладачів права в контексті вимог суспільства. Автором розглянуто вимоги не лише до фахового юридичного напрямку діяльності, а й до особистості загалом. Подано структурну характеристику фахової підготовки майбутніх правознавців у закладах вищої освіти. На основі наукової джерельної бази визначено сутність категорії "фахова підготовка"; вказані чинники, які впливають на процес формування фахової компетентності.

Ключові слова: фахова компетентність, правознавець, професійна педагогічна підготовка, інноваційні підходи, студенти, ЗВО, професійна діяльність.

Summary. The article substantiates the importance of the formation of professional competence of future legal scholars and law teachers in the context of society's requirements. The author considered the requirements not only for the professional legal field of activity, but also for the individual in general. The structural characteristics of the professional training of future legal scholars in institutions of higher education are presented. On the basis of the scientific source base, the essence of the "professional training" category was determined; the factors that affect the process of formation of

professional competence are specified.

Key words: professional competence, jurist, professional pedagogical training, innovative approaches, students, higher education, professional activity.

Мета: охарактеризувати процес формування фахових компетентностей майбутніх правознавців і викладачів права, урахувавши сучасні процеси в освітньому просторі.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Формування фахових компетентностей є значущим для юридичної професії, як і будь-якої іншої професійної галузі. Практична діяльність майбутнього правознавця передбачає розроблення моделі фахової підготовки юристів, спроможних провадити успішну діяльність відповідно до національних і світових стандартів. Вони мають нести відповідальність і дотримуватись гарантій Конституції України, стояти на позиціях законності і гуманності.

Таким чином, проблема підготовки правознавців і викладачів права вже не є чимось новим. На даному етапі розвитку, вона потребує інноваційних підходів, у яких інтегруватимуться теорія і практика викладання не лише фахових, а й спеціальних дисциплін; поєднання вітчизняного і західного досвіду з використання ІКТ; урахування компетентнісного підходу.

Теперішні непрості реалії, у яких

доводиться жити, здобувати освіту і працювати, пріоритетні завдання державної освітньої політики висувують на основні позиції завдання підготовки якісних працівників, здатних до самовдосконалення і навчання упродовж життя. Виходячи з цього, суспільство потребує таких спеціалістів-правознавців і викладачів права, котрі в майбутньому стануть компетентними працівниками, наділеними юридичним мисленням, громадянською позицією, високою правовою культурою, комунікативністю і відкритістю до людей. Надалі вони працюватимуть з новою категорією громадян, з якими доведеться вести конструктивний діалог, зважаючи на особливості аудиторії; володіння психологічними підходами, при цьому залишаючись на стороні права і законності.

Аналіз дослідження і публікацій. Окреслена проблема, як засвідчує вивчення джерельної бази, привертає увагу багатьох учених і практиків. Нагромаджено новий досвід її вирішення, що спрямовано на виконання майбутніми правознавцями і викладачами права професійних ролей, видозміну вищої освіти на діяльну, однак за умови дотримання певних фундаментальних основ.

Прибігаючи до ознайомлення з нормативною базою, слід наголосити, що питанню розвитку і становлення юридичної освіти, а звідси і підготовки фахівців, приділяється велика увага Конституцією України, Законом України "Про вищу осві-

ту", національною програмою правової освіти населення та іншими документами. Важливі аспекти фахової підготовки майбутніх правознавців знаходимо також в дослідженнях таких науковців, як В. Тюріна, О. Калига, І. Зимня, А. Хуторський, Н. Ничкало, О. Дубасенюк та інших.

Окремі напрями здобуття юридичної освіти у закладах вищої освіти України знаходимо в роботах В. Бігуна, О. Задорожного, Ю. Шемчушенка, О. Тихомирова та інших.

Якщо в нормативно-законодавчій базі акценти зміщені на верховенство права, відстоювання прав і свобод людини, що насамперед ураховується при підготовці майбутніх правозахисників і викладачів права, то наукові праці подають основні характеристики базових компетентностей студента. У той же час подано специфіку здобуття юридичної освіти в українських вишах, визначено професіональні вимоги до певних видів юридичної діяльності.

Учені чільне місце у своїх дослідженнях відводять процесу фахової підготовки майбутніх правознавців і викладачів права. Зокрема, ідеться про цілісну педагогічну систему, "...що утворюється на основі взаємодії її структурно-функціональних компонентів, результатом якої є формування професійної компетентності цих фахівців (Криштанович, М. 2022).

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування фахової компетентності майбутніх правознавців і викладачів права в закладах вищої освіти дає позитивні результати, якщо викладач цілеспрямовано виявляє особливості їхньої професійної підготовки. При цьому основою такого процесу слугують специфіка фаху, орієнтована на індивідуальну мотивацію студента, урахування запитів і потреб суспільства, тенденції розвитку юридичної галузі, забезпечення процесу фахової підготовки із застосуванням інтерактивних трендів, тобто відповідних форм і методів навчання для досягнення його результативності, як наголошують науковці О. Дубасенюк і Майя Мороз у своє-

му дослідженні, необхідні системні педагогічні умови "... що забезпечать ефективність формування професійної компетентності..", професійна педагогічна скерованість викладання, використання інтерактивних методів навчання, створення професійно-орієнтованого інформаційного освітнього середовища, яке має бути наближеним до реального освітнього процесу (Дубасенюк, Олександра, Мороз, Майя. 2021). Ми не випадково процитували думку дослідниць хоча у їхній праці акцент зроблено на підготовку майбутнього вчителя. Їхні думки співзвучні і корисні для врахування майбутніми викладачами права, котрим доведеться поєднувати знання з педагогіки і юриспруденції.

Розглядаючи процес підготовки майбутнього правознавця у ЗВО, навчальні програми повинні уміщувати певні змістові модулі які формуватимуть у студентів мовленнєві навички, які допоможуть у судовій промові, публічному виступі. При цьому важливо вміти:

- Належно готуватись до виступу, тобто вибирати тему, визначити мету і завдання, стиль, проаналізувати певну літературу, напрацювати текст промови, аргументувати й доказувати;
- Правильно висловлюватись, чітко й стисло доводити свою думку, переконувати, застосовувати наочність;
- Налагоджувати контакт з аудиторією, зважаючи на її особливості (Насіленко, Л.).

Належно підготувавши студентів – майбутніх правознавців і викладачів права до майбутньої професії, на наше переконання, допоможе спільна діяльність студентів і викладачів. Зокрема, маємо на увазі такі форми роботи на заняттях, як організація дискусій з правових питань, так званих судових процесів, консультування клієнтів, складання різного роду угод і договорів, нотаріальної документації. Таким чином, до цього викладач зможе залучити всіх студентів групи, котрі будуть задіяні до роботи. А це, в свою чергу, сприяє налагодженню взаємодії викладач-

студент, студент-студент, виявляє вміння, перевірити знання, закріпити освоєний матеріал.

На наше переконання, такі форми роботи спрямовані на формування фахової компетентності майбутніх правознавців і викладачів права. Методика формування базових компетентностей у студентів у юридичних навчальних закладах передбачає створення спеціальних умов, насамперед аудиторій, для проведення практичних занять зі спеціальних та інших дисциплін.

Як вважають учені Л. Тишакова та Н. Хайруліна, якщо розглядати фахову підготовку викладача-правознавця, то його професійна діяльність у майбутньому, окрім "глибоких спеціальних кваліфікованих знань, умінь і навичок, вимагає системи психологічних і педагогічних знань, навичок і прийомів, які забезпечують високу культуру спілкування, а також надбання навичок цінування та поваги до різноманітності і мультикультурності через рефлексію, самовдосконалення, пізнавальну та творчу активність". Науковиці також вважають, що знання педагогіки необхідні для ефективної організації роботи з людьми, провадження правозахисної діяльності (Тишакова, Л. Т., Хайруліна, Н. Ф. 2021).

Ми поділяємо думку дослідниць, оскільки як і майбутньому правознавцю, так і викладачеві права потрібно бути організаторами, консультантами, теоретиками. Тому, вважаємо, що формування професійно-педагогічних компетентностей необхідне для такої категорії працівників.

Спробуємо дати визначення терміна "фахова компетентність" на основі ...пояснень науковців. Узагальнені пояснення даного поняття знаходимо у праці вченого Мирослава Криштановича "Формування професійної компетентності майбутніх викладачів права":

- професійна компетентність є якістю дії працівника, що забезпечує ефективність вирішення професійно-педагогічних проблем і типових професійних завдань, які виникають у реальних ситуаціях пе-

дагогічної чи науково-педагогічної діяльності, і залежить від кваліфікації, загальноприйнятих цінностей моралі та етики, володіння освітніми, технологіями педагогічної діагностики (опитування, індивідуальні та групові інтерв'ю) та психолого-педагогічної корекції, життєвого досвіду, постійного вдосконалення та впровадження у практику ідей сучасної педагогіки, методів навчання і викладання навчальних дисциплін та предметів, використання наукової літератури, інших джерел інформації для створення сучасних форм навчання, упровадження оцінювальної рефлексії (Про затвердження кваліфікаційних характеристик професій...);

- професійна компетентність - це сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знання, уміння, навички, способи діяльності), що задаються стосовно певного кола предметів і процесів, і передбачає володіння особистістю відповідною компетенцією, що охоплює її особисте ставлення до неї і предмета діяльності (Миропольська, 2010, с. 15);

- професійна компетентність розглядається як складна, динамічна характеристика особистості, що виявляється у проблемних ситуаціях педагогічної діяльності та дозволяє педагогу приймати ефективні рішення (Дж. Кесс, 1985).

Наведені нами тлумаченні категорії "професійна компетентність" безпосередньо стосується певним чином майбутніх викладачів права. Хоча, на нашу думку, не слід повністю відкидати пояснення даного терміна стосовно майбутніх правознавців.

Усе ж виокремимо базові складові професійної компетентності для майбутніх правознавців і викладачів права, так як, на наше переконання, тут є багато спільного, а саме:

- Знання Конституції України, інших нормативно-правових актів; їх дотримання;
- Повага до прав і свобод усіх громадян суспільства;
- Досконале знання міжнародних стандартів прав людини;
- Дотримання функціональних

обов'язків у виконанні своєї професійної ролі;

- Уміння розтлумачити окремі юридичні терміни, положення нормативно-правових актів для клієнтів, майбутніх правознавців, котрі звертаються про допомогу, а також аудиторії, з якою доводиться працювати (викладач-правознавець).

На основі викладеного доходимо висновку, що формування фахової компетентності майбутніх правознавців і викладачів права визначає наявність елементів, які взаємопов'язані та спрямовані на розвиток особистісних якостей, зацікавлення професійною діяльністю, набуття якісних знань, фахових умінь для подальшої діяльності.

Для обох категорій майбутніх працівників, зокрема формування фахової компетентності потрібними є: готовність до самоосвіти, навчання упродовж життя, набуття нових знань і професійних навичок, тобто маємо на увазі мобільність працівника; уміння швидко реагувати на суспільні та зміни в умовах виконання своїх професійних ролей, тобто потреба у гнучкому мисленні; готовність приймати виважені рішення, аргументовано відкидати помилкові судження (Криштанович, М. 2022).

Як засвідчує аналіз джерельної бази з окресленої теми проблеми фахова компетентність майбутніх правознавців і викладачів права передбачає формування й інших базових компетентностей, які цілісно її довершують. Насамперед, до таких можемо віднести:

- навчальну компетентність, що означає досвід правотворчої роботи, певний стиль мислення у рамках свого професійного поля;
- соціальну компетентність, маючи на увазі вироблену чітку позицію як професіонала, розуміння своєї фахової ролі в суспільстві;
- етичну компетентність, коли у студента є розуміння своїх професійних обов'язків у подальшій роботі з дотриманням усіх норм доброчесності.

Як ми вже наголошували вище, формування фахівця-професіонала довершується такими якостями, як

комунікабельність. Зупинимось докладніше на цьому аспекті, так як подальша його діяльність передбачає щоденне спілкування як з аудиторією (викладач-правознавець), так і з різними клієнтами (правознавець). Переважно праця правознавця передбачає постійне комунікування, що відповідно до правових норм відбувається в усній чи письмовій формі. Тому важливим моментом бачимо належне використання прийомів риторики. З приводу цього слушну думку знаходимо в дослідника О. Калити, зокрема, щодо створення комунікативних ситуацій "правознавець-клієнт", де вербальні і невербальні засоби спілкування є застосовуваними. "Під час розмови лише 7% інформації передається словами, а решта - 93% - мовою жестів. ... У безпосередньому спілкуванні визначальними серед невербальних засобів є міміка, жести, інтонація, а в консультуванні по телефону - лише інтонація" (Калита, О. 2012). Однак комунікативні якості, обслуговування мімікою. Жестами також притаманні і роботі викладача-правознавця, оскільки його фахова діяльність побудована на виступах перед студентською аудиторією.

Якщо ж розглядати інформаційну складову фахової компетентності майбутнього правознавця, то йому доведеться надалі працювати для задоволення інформаційно-правових потреб різних державних структур і громадян. Вони мають ефективно використовувати інформаційні ресурси на основі сучасних технологій.

У формуванні фахової компетентності майбутніх спеціалістів не обійтись без педагогічних чинників, що допоможуть реалізувати навчальну і практичну діяльність. У даному випадку велике значення має самостійна робота студентів, яка активізує пізнавальну діяльність суб'єктів навчання. Таким чином у них виробляється вміння самостійно здобувати знання шляхом аналізу, запам'ятовування. Використання сучасних технологічних засобів. Це значною мірою допоможе підвищити рівень вивчення матеріалу із спеціальних дисциплін,

гуманітарних предметів, а також засвоїти ази таких наук, як педагогіка та психологія, що, вважаємо, надто потрібним для здобуття юридичної освіти. У той же час у студентів формується фахова компетентність, яка є основним завданням у навчальній діяльності.

Аналіз наукової літератури з окресленої нами проблеми переконує, що дослідники, розглядаючи складові фахової компетентності виділяють і методичну компетентність викладача-правознавця. Вони подають її (методичне компетентність) як "уміння планувати педагогічну діяльність, адекватно використовуючи різноманітні методичні прийоми навчання, виховання і розвитку студентів, уміння орієнтуватись в сучасній методичній літературі, здійснюючи відповідно до умов вибір засобів і методів навчання, посібників, а також постійну готовність і бажання підвищувати свій професійний рівень" (Тишакова, Хайруліна, 2021).

Отже, якісне формування фахової компетентності майбутніх спеціалістів залежить від набутих у процесі навчання у закладі вищої освіти знань, умінь і професійних навичок. Для цього викладачеві необхідно дотримуватись принципів наповнюваності семінарських і практичних занять потрібною інформа-

цією, ураховувати індивідуальний підхід до кожного студента, його особистісні запити, застосовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології, поєднувати різні види і методи роботи на заняттях, не відкидаючи їх самостійної діяльності, розвивати мотивацію до майбутньої професійної діяльності, тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, формування фахової компетентності майбутнього правознавця і майбутнього викладача правознавства – це процес, який потребує затрати зусиль к з боку викладача, так і студента закладу вищої освіти, що спрямовується на набуття професійних знань у юридичній і педагогічній площинах діяльності. Це комплекс взаємопов'язаних фахових умінь і навичок успішно вирішувати завдання, виконувати професійні ролі; особистісні якості, без яких неможливе виконання фахових обов'язків.

Вивчена нами проблема фахової підготовки майбутніх правознавців і майбутніх викладачів правознавства не вичерпує всесторонньо всіх її аспектів. Тому подальше вивчення спрямовуватимемо на розробку нових методик формування фахової компетентності спеціалістів, виокремлення спільного і відмінного у цьому процесі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Криштанович, Мирослав. (2022). Формування професійної компетентності майбутніх викладачів права. *Освітні обрії*, 1(54), 79

Дубасенюк, Олександра, Мороз, Майя. (2021). Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх учителів у закладах вищої освіти. *Нові технології навчання*, 95

Насіленко, Л. Професійна підготовка майбутніх юристів на основі компетентнісного підходу (з досвіду роботи Університету сучасних знань). *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*.

Тишакова, Л. Т., Халірупіна, Н. Ф. (2021). Професійно-педагогічна підготовка майбутніх правознавців у середовищі ЗВО особливого призначення. *Теорія освіти й навчання*, 4

Миропольська, О. (2010). Формування професійної компетентності фахівців митних органів в умовах службової діяльності. (Автореф. дис. ... канд. пед. наук). Хмельницький.

Kess J. E. (1985). *Psycholinguistics*. Amsterdam. 222 p.

Калита, О. П. (2012.) Мова як раціональна дія в системі формування комунікативної компетентності юриста. *Народна освіта*, 19. URL <http://narodnaosvita.kiev.ua>

Стаття надійшла 06.06.2024 р.

